

DOCUMENT INÈDIT SOBRE LES MURALLES DE VILAFRANCA DEL Penedès

RESUM

Sobre un document inèdit de l'any 1370, conservat a l'Arxiu Medinaceli de Sevilla, que confirma unes dades importants i aporta cronologia concreta en relació amb la construcció de la muralla vilafranquina.

ABSTRACT

An unpublished document dated in 1370, kept at Seville's Medinaceli Archive, which confirms some important data and provides specific chronology relating the construction of Vilafranca's walls.

Per recordar l'evolució i la importància de Vilafranca, farem un breu resum de la història de la vila, tot i que pugui semblar reiteratiu pel fet que ha estat estudiada per molts altres historiadors.

La seva situació geogràfica, just al pas de la via Augusta, fou, sens dubte, un factor decisiu per al seu creixement, ja que era un lloc d'encreuament molt propici per als contactes entre mercaders. L'acta de constitució de Vilafranca està documentada l'any 1151. L'increment de la població i les activitats que s'hi feien van afavorir la creació d'un mercat, la realització de fires i la concessió dels drets d'una notaria l'any 1188; i poc temps després, l'any 1191, fou concedida a la vila la carta de poblament.

La població va anar augmentant, els artesans es van anar multiplicant i diversificant, i la vila va adquirir un prestigi que quedava reflectit en els monuments que s'hi anaven construint, com ara el Palau Reial, on el rei sovint feia estades. Era força habitual que els nostres monarques medievals residissin en localitats diferents, en lloc de tenir una residència fixa. Es tractava d'una cort itinerant. Amb tot, Barcelona era la ciutat on el rei tenia el palau principal.

Des del final del segle XIII i durant el XIV, l'activitat constructiva de la vila no es va aturar: la basílica de Santa Maria, l'església de Sant Francesc i la capella de Sant Joan en són un testimoni evident. Una altra mostra de la seva creixent importància fou la concessió, el 1324, de ser seu d'un arxiprestat. I el 1356 fou nomenada cap de vegueria.

Podríem dir que, ja des dels seus inicis, Vilafranca fou una vila reial, atès que els seus fundadors la tenien sota la protecció del comte i era considerada com a feu reial. Ramon Muntaner, a la seva *Crònica*, diu que el 1274 era "una noble vila e bona, on los fo feita [als reis] aitanta d'honor com en una ciutat".

Abans de presentar el document motiu del present escrit, cal esmentar l'article d'Antoni Massanell,⁽¹⁾ que fa un estudi detallat sobre les muralles de la vila: el seu perímetre, les dades de construcció, les portes que havia de tenir la muralla, tot molt ben documentat i explicitat. Quedaven dubtes, però, sobre les dates en què es va fer l'obra, ja que faltava poder-ho provar documentalment. I, ara, aquest document inèdit del 1370, conservat a l'Arxiu Medinaceli de Sevilla,⁽²⁾ ens confirma unes dades importants relacionades amb la construcció de la muralla, i és per això que considerem interessant publicar-lo.

Com en moltes altres viles medievals que destacaven per la seva importància, a Vilafranca del Penedès es va fer necessari bastir unes muralles, primordialment per tal de protegir els seus habitants. I, en el nostre cas, trobem documentades la construcció de les muralles i la seva subsegüent ampliació. La primera muralla que tenim documentada correspon a la del castell dels castells, que data del 1181, que segons consta "estava molt ben murada amb una paret i grava de pedra i argamassa".⁽³⁾ També sabem que, amb l'augment de població, aquesta muralla va ser insuficient i va ser destruïda l'any 1338⁽⁴⁾ per tal de construir-ne una de nova. I va ser necessari enderrocar antigues cases per poder aixecar els nous murs.

A partir d'aquest moment, trobem diferents escrits en els quals es demana la reparació de les muralles i també dels fossats o valls per solucionar el problema de l'aigua que sovint s'hi quedava estancada. Moltes vegades hi havia dificultats, fossin de caire administratiu o econòmic, per dur a terme aquestes restauracions.

Antoni Massanell comenta que Pere Alagret afirma que el 1360⁽⁵⁾ ja estava feta la nova muralla de la vila, notícia que ja és recollida al *Llibre verd*, però mossèn Coy ho desmenteix, basant-se en un document del 1366 de l'Arxiu Capítular de Barcelona,⁽⁶⁾ en el qual es fa referència al fet que el bisbe veu de bon grat que els vilafranquins contribueixin a la construcció de la muralla, però que no pot obligar-los a fer-ho.

Atès que el *Llibre verd* és un recull de fets importants de la vila que va ser fet el 1604 i que no aporta prou proves documentals, podem considerar que el document del 1370, que inclou inserida una còpia d'un document del 1368 signat pel rei, és més fiable pel que fa a la data. Per tant, la visita i la decisió del rei de construir i reparar les muralles les hem de situar, no pas en el 1360, sinó en el 1368.

En aquest document del 1370, doncs, es consigna la decisió de dur a terme l'ampliació de les muralles per satisfer les noves necessitats que té la vila. I, com hem dit, el document en conté un altre d'inserit, signat pel rei, que data del 1368. En aquest document, el rei es compromet a contribuir a l'obra de reparació dels murs permetent la venda de violaris i censals morts, per ajudar a cobrir les despeses ocasionades per l'esmentada ampliació.

Tots dos documents confirmen el que es despenia indirectament d'una altra documentació ja publicada; però, a més, donen detalls que poden ser interessants per ampliar la història de la vila. El document comença exposant que es reuneixen els membres de la Universitat de Vilafranca (Ajuntament) amb els representants de rei Pere III el Cerimoniós i de l'infant Joan designats per tractar un assumpte que fa referència als murs de la vila. Els assistents van ser con-

vocats a la reunió mitjançant el toc de tuba de Pere Gravalosa, pregoner públic de la vila, seguint el costum. Sembla que la Universitat aprofitava els serveis del pregoner perquè l'instrument en qüestió feia tremolar fins i tot els murs de les cases, segons diu el document.

Els consellers assistents van ser Gerard de Pulcrovicino, mercader i veí de Vilafranca que era síndic i administrador de la Universitat; Berenguer Micer, Bernat Gomar i Joan Maillol, que aquell any eren jurats, i Valentí Golet, jurisperit absent de la vila; Bartomeu Babau, també jurisperit; Pere Prats, Marc de Crebeyno i Bernat Guardiola, drapers; Guillem Ametller, Ramon Carbó, Pere Alzina, Guillem Muntanyola, Arnau Pons, Guillem Raspall, Bertomeu Albinyana, Marc Sant-Martí, Berenguer Ferragut, Pere Llorés, Valentí de Petra, Pere Pons, Bernat Babau, Ferrer Esplugues, Nicolau Nicer, Nicolau Coull, Francesc Trestull, Guillem Urgellés, Bernat Esplugues, Berenguer Batlle, Guillem Llobera, Pere Cases, Bernat Prats, Mateu Feliu, Bernat Casals, Pere Míret, Guillem Montmany, Jaume Prats i Jaume Tomé, mercaders, i Berenguer Mata, notari. Tots ells designats per a aquest càrrec de conseller pel primogènit del rei l'infant Joan i confirmats pel mateix rei, reunits sota la supervisió de l'honorable Ramon Maillol, lloctinent de l'honorable Joan d'Adei, batlle de la dita vila.

Una vegada reunits, es planteja l'afer principal, és a dir: que la Universitat no té diners per reparar els murs i els valls de la vila i que és molt urgent i s'ha de fer ràpidament atès que corren rumors que escamots procedents de França, Anglaterra i Bretanya entren diàriament al Regne d'Aragó i al rei li arriben informacions que Bernat de Clèges i Enric, rei de Castella, fan incursions amb un gran seguici de gent forana i devasten viles, llocs més o menys fortificats, i que ja anteriorment havien incendiat, destrossat i gairebé ocupat Vilafranca, on van depredar monestirs i esglésies i van matar gent, a més de moltes altres maldats.

Per tal de fer front a aquests perills i els que puguin aparèixer, la Universitat pren la decisió de vendre béns per tal d'obtenir diners, com per exemple violaris i censals morts, per a la construcció de l'obra.

Ens sembla interessant transcriure el document reial de l'any 1368 inserit en el que acabem de comentar:

Nós, Pere, per la gràcia de Déu, Rei d'Aragó, València, Mallorca, Sardenya i Còrsega, Comte de Barcelona, Rosselló i Cerdanya, he considerat les deficiències que pateixen certes viles del nostre Principat de Catalunya, entre les quals es troba Vilafranca del Penedès, que no té valls ni murs que puguin aturar les cohorts i hordes pestíferes que a França, Anglaterra i a d'altres llocs del món s'hi van aixecar per a destruir, enganyar i damnificar regnes i terres tan estimades que vam veure, fa poc temps, en mans alienes. Molts indrets del nostre Principat de Catalunya van ser saquejats per aqueixes hordes pestilents. Per això, ordenem i manem que els llocs notables del Principat siguin protegits amb valls i muralles, de la millor manera possible, per a vigilar i defensar-s'hi adequadament. En el cas de Vilafranca del Penedès, hom ens ha suplicat humilment, per mediació dels ciutadans, jurats i homes probes, la concessió de la llicència per a la construcció i ampliació dels valls i les muralles. La raó que hom ens ha donada per a la venda de violaris i censuals és la manca d'altres mitjans per a l'obtenció dels diners necessaris a l'obra. Nós ens

hi hem vist inclinat, benignament, perquè hem comprovat que la dita venda és el camí més curt i útil per a aqueixa gestió. Per tant, una vegada atesa la súplica dels presents, concedim i donem la llicència i la plena potestat als jurats i a la Universitat de la dita Vila el que, per se o per mitjà del batlle, administrador i procurador, segons la causa exposada, hom pugui vendre els violaris i els censuals morts indicats. Els pactes, obligacions, renunciés, juraments, clàusules d'homenatge i cauteles que el batlle, administrador i procurador ha d'expedir han de ser sotmesos a la pragmàtica sanció —fa temps promulgada per Nós a les Cúries Generals celebrades a la vila de Montsó— o d'altres ordinacions i pragmàtiques sancions que consten en el contracte i que no poden ser omeses. Nós, gràcies a la nostra plena potestat de suplir defectes de forma que hom pugui introduir a qualsevol mena de contracte, aprovem, ratifiquem i confirmem les vendes en qüestió i d'altres documents sotmesos a la nostra autoritat.

El decret corresponent ha de ser subscrit pel notari i pels escrivans, que poden i han de signar la dita escriptura de venda; ítem, d'altres documents requerits, ara o en el futur, que hom rebi, redacti i ompleixi, és a dir, la pragmàtica sanció, així com qualsevol altra ordinació o provisió encara subsistents. El discret Príncep, inclit i magnífic Infant JOAN, el meu caríssim primogènit, Governador General dels regnes i de les nostres terres, és i serà el nostre gestor en tots els afers, per se o mitjançant d'altres oficials presents i futurs. En conseqüència, manem que aquesta provisió nostra sigui fermament mantinguda i observada, i que, si per alguna raó, la dita Universitat o qualsevol dels seus membres faltessin en donar o vendre els violaris i censuals morts als compradors, a alguna de llurs obligacions abans descrites en les escriptures de venda —així constava en actes judicials, per tal d'evitar excepcions i subterfugis—, manem als dits jurats i homes probes, al batlle d'aquesta Vila o al batlle, síndic i procurador de la Universitat que puneixin els transgressors amb una pena de 1.000 auris, que seran enviats al nostre erari; ítem, manem, sense cap altra mercè, que abans de la partició i distribució dels dits violaris i censuals morts hom formulí un jurament i hom celebri un acte d'homenatge, a càrrec del nostre fidel conseller Pere SA COSTA, Batlle General de Catalunya, perquè destini o apliqui aqueixos diners a la construcció i ampliació dels valls i muralles esmentades i no a cap altre ús. Manem que, com a testimoni fefaent de la gestió, sigui estampat sobre el document en qüestió el meu segell reial. Donat a Barcelona el dia 20 de desembre de 1368.

Com es pot comprovar, el rei requereix un jurament per tal que es destinin aquests diners per a la construcció i ampliació de valls i muralles, i no per a cap altre ús.

En el document de 1370, hi consta la venda d'un censal mort de 500 sous anuals, que es paguen per Sant Miquel. A més, s'estableixen les condicions de la venda i les penes pecuniàries en cas d'incompliment. Està assignat per l'esmentat batlle Gerard de Pulcrovicino, els jurats, els altres testimonis i el notari públic de Vilafranca Berenguer Mata.⁽⁷⁾

Segons consta al *Llibre verd* de la vila, el 1375 la Universitat ordena que es tanquin totes les portes de la muralla menys una, on uns guàrdies vigilaven les persones que entraven. Sembla ser, doncs, que el 1375 les obres de la muralla estaven acabades. Antoni Massanell, en el seu article, esmenta l'any 1376, ja que el rei Pere III, en la visita de la qual tenim notícia que féu a Vilafranca, es va referir a les muralles i els valls i va donar ordre que aquests darrers s'ampliessin

Switzerland[illegible]

fins a 50 pams, ja que els trobava massa estrets. No esmenta les muralles, i això fa pensar que estaven acabades i en bon estat en aquell moment. En anys següents, està documentat que s'hauran de fer novament algunes reparacions i, a més, s'esmenta que cobriran els valls perquè hi ha una acumulació d'aigua pluvial que és insana i produeix males olors.

Al *Llibre verd*, foli 60, s'esmenta que l'any 1466 es procedeix a la construcció de les muralles, però possiblement es refereix a alguna reparació o ampliació.

Segles més tard, les muralles van ser totalment eliminades a causa de la seva escassa utilitat, i també arran de l'augment de la població, que necessita espai per expandir-se. Actualment queden molt pocs vestigis visibles, llevat d'unes quantes restes aparegudes en enderrocar alguna edificació, com ara la del carrer de la Beneficència.

NOTES

- (1) MASSANELL I ESCLASSANS, 1984.
- (2) Archivo Ducal de Medinaceli (ADM), Sevilla. Sec. "Montcada", leg. 118, doc. núm. 20.
- (3) Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Canc. Reg. Com. 725 a 731, fol. 92 i 445, any 1366; Gran Priorat, calaix 23, núm. 454.
- (4) MAS I PERERA, 1932: 98 i 102; *Llibre verd*, fol. 59.
- (5) Q.G., 1872: 46.
- (6) COY Y COTONAT, 1909: 79.
- (7) Arxiu Notarial de Vilafranca del Penedès (ANV). Berenguer Mata, (1344-1379). *Liber Notularum* 1369, desembre, 31-1371, gener 29.

BIBLIOGRAFIA

- ALAGRET, Pere. *Apuntes históricos de Vilafranca del Panadés*. Vilafranca del Panadés: Imprenta de Pedro Alagret, 1887.
- COY Y COTONAT, Agustín. *Vilafranca del Panadés. Su historia y monumentos*. Barcelona: Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart, 1909.
- MAS I PERERA, P. *Vilafranca del Penedès*. Barcelona: Barcino, 1932 (Enciclopèdia de Catalunya).
- MASSANELL I ESCLASSANS, A. "Algunes consideracions sobre Vilafranca i les seves muralles". *Olerdolae*, 24. Museu de Vilafranca del Penedès, 1984.
- MIRET NIN, M. *La basílica de Santa Maria. Vilafranca del Penedès*. Museu de Vilafranca, 1987.
- PLANAS, J. Pvre. *Notas históricas de Santa María*. Barcelona: Impremta La Renaixença, 1935.
- Q.G. (Pere Alagret). *Vilafranca del Panadés. Antigua y moderna*. Vilafranca del Penedès: Imprenta de Pedro Alagret, 1872.

Fons documentals

- Archivo Ducal de Medinaceli, Sevilla.
- Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona.
- Arxiu Notarial de Vilafranca, Vilafranca del Penedès.
- Llibre verd de Vilafranca del Penedès*.
- MUNTANER, Ramon. *Crònica*.